

Л. В. Сироватченко,

к. е. н.,

ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ

ВОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

L. Syrovatchenko,

PhD, Kiev National Economic University named after Vadym Hetman, Kiev

WATER CONSUMPTION IN UKRAINE: FEATURES AND CURRENT STATE

Обґрунтовано теоретичні положення бухгалтерського обліку та економічного аналізу витрат на утримання та поліпшення водогосподарських об'єктів та встановлено сучасний стан управління водогосподарськими організаціями. З метою встановлення специфіки діяльності водогосподарських організацій було вивчено особливості функціонування системи водокористування України. Встановлено, що система водокористування складається з об'єктів (об'єкти водного господарства та водні споруди), суб'єктів (водоспоживачі та водокористувачі), напрямів водокористування (спеціальне та загальне). Зазначене визначає специфіку управління водогосподарською організацією та її обліково-аналітичного забезпечення. Так, що стосується об'єктів, то в системі обліку відображаються водні споруди в складі необоротних активів, відповідно на їх утримання та експлуатацію водогосподарська організація несе відповідні витрати. Що стосується суб'єктів, то ними виступають юридичні особи, які є контрагентами водогосподарської організації.

Theoretical provision of accounting and economic analysis of the cost of maintaining and improving water management facilities and installed modern state management water management organizations. In order to establish the specifics of water management organizations studied the features of the system water Ukraine. Established that the water system is made up of objects (objects of water management and water structures), actors (water users and water users), areas of water use (special and general). The above determines the specific control of water management organization and its accounting and analytical support. Thus, with regard to facilities, the accounting system displays water facilities as part of fixed assets, according to their maintenance and operation of water management organization bears the costs. As for the actors, then they are the entities that are contracting water management organizations.

Ключові слова: водні ресурси, водокористування, управління водними ресурсами, очисна споруда, об'єкти водного господарства, водні споруди, водоспоживачі, водокористувачі.

Key words: water resources, water use, water management, sewage treatment plants, water conservancy facilities, water facilities, water consumers, water users.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Забезпечення сталого розвитку економіки України вимагає налагодження ефективного механізму водокористування, адже цей природний ресурс є стратегічно важливим як з економічної точки зору, так і необхідним для забезпечення життєдіяльності. Так, М.Є. Стадник зазначає: "водні ресурси — ресурс, що має надзвичайно велике значення для життя людей й економіки, дедалі активніше використовується практично в усіх сферах сільського господарства, енергетики, промислового виробництва та побутового водокористування" [7]. В умовах ірраціонального використання водних ресурсів необхідним є вивчення особливостей водогосподарської системи та специфіки функціонування водогосподарських організацій, що стане основою розробки механізму управління їх діяльністю та удосконалення його обліково-аналітичного забезпечення. Це актуалізує наступні напрями дослідження:

— визначення особливостей функціонування водогосподарської системи як основи формування порядку її фінансування з державного бюджету;

— вивчення стану водокористування в Україні;

— вивчення особливостей функціонування водогосподарських організацій та порядку фінансування їх діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ, НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР

Питання економіки водокористування стали об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: П.Й. Атамас, В. Граса, Р.Т. Джога, О.В. Дишкант, Т.В. Канєв, І.О. Кондратюк, С.С. Котов, О.В. Кравченко, С.О. Левицька, В.Т. Александров, Л.В. Бабенко, Т. Боголіб, М.А. Болюх, Ю.Г. Горбатовська, Е. Данилов, І.Ф. Лобачев.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статі є визначення особливостей функціонування водогосподарських організацій та характеристика сучасного стану використання водних ресурсів.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Водні ресурси — є основою соціального, екологічного благополуччя та економічного розвитку [2], що обумовлює необхідність вивчення всього комплексу системи водокористування. З цього приводу варто погодити-

Таблиця 1. Основні показники використання водних ресурсів України

Рік	Забрано води, млн куб. м	Темп зростання		Спожито свіжої води, млн куб. м	Темп зростання	
		Абсолютний	Відносний, %		Абсолютний	Відносний, %
1991	34905	-710	-1,99	28206	-1995	-6,61
1992	32461	-2444	-7,00	26924	-1282	-4,55
1993	24380	-8081	-24,89	24521	-2403	-8,93
1994	29499	5119	21,00	23468	-1053	-4,29
1995	25852	-3647	-12,36	20338	-3130	-13,34
1996	23477	-2375	-9,19	18668	-1670	-8,21
1997	21091	-2386	-10,16	15623	-3045	-16,31
1998	19027	-2064	-9,79	13836	-1787	-11,44
1999	19748	721	3,79	14285	449	3,25
2000	18282	-1466	-7,42	12991	-1294	-9,06
2001	17577	-705	-3,86	12168	-823	-6,34
2002	16299	-1278	-7,27	11589	-579	-4,76
2003	15039	-1260	-7,73	11034	-555	-4,79
2004	14694	-345	-2,29	9973	-1061	-9,62
2005	15083	389	2,65	10188	215	2,16
2006	15327	244	1,62	10245	57	0,56
2007	16352	1025	6,69	10995	750	7,32
2008	15729	-623	-3,81	10265	-730	-6,64
2009	14478	-1251	-7,95	9513	-752	-7,33
2010	14846	368	2,54	9817	304	3,20
2011	14651	-195	-1,31	10086	269	2,74
2012	14651	0	0,00	10507	421	4,17
2013	13625	-1026	-7,00	10092	-415	-3,95

ся з Вишневським В.І., який зазначає, що "водні ресурси — є національним багатством будь-якої країни і однією з найважливіших засад її економічного розвитку" [1].

Управління водними ресурсами є невід'ємною функцією державного управління, оскільки саме від їх ефективної реалізації залежать перспективи розвитку національного господарства кожної країни світу. У глобальному вимірі до водних ресурсів відносять придатні до використання запаси вод Світового океану та суходолу, підземних вод, ґрунтової вологи, льоду, снігової покриву та їх механічна або теплова енергія [7, с. 23].

Роль держави особливо посилюється при екстенсивному використанні водних ресурсів, що представлено в таблиці 1.

У 2003 році забрано 15039 млн куб. м води, що порівняно з 2002 роком на 1260 млн куб. м менше. За 2003 рік спожито 11 034 млн куб. м води, що на 4,79 % менше, ніж у 2002 році. Протягом 2004 року збереглася тенденція до зменшення кількості забраної води, а саме на 345 млн куб. м, тобто складала 14694 млн куб. м, що на 2,29 % менше, порівняно з 2003 роком. Свіжої води за 2004 рік спожито на 9,62 % менше, ніж протягом 2003 року. За 2005 рік забрано на 389 млн куб. м води більше ніж за 2004 рік, а саме 15083 млн куб. м, що на 2,65 % більше порівняно з попереднім роком. Щодо стану кількості спожитої свіжої води, то протягом 2005 року спожито 10188 млн куб. м води, що на 215 млн куб. м (2,16 %) більше у порівнянні з 2004 роком. У 2006 році збереглася тенденція збільшення кількості забраної, а також спожитої свіжої води. Забрано 15327 млн куб. м, що на 1,62 % більше, порівняно з попереднім роком. Щодо спожитої свіжої води, то її кількість становила 10245 млн куб. м, що на 57 млн куб. м води більше ніж за 2005 рік.

Аналізуючи дані 2007 року, бачимо, що забрано 16352 млн куб. м води, тобто порівняно з 2006 на 1025 млн куб. м (6,69 %) більше. Спожито 10995 млн куб. м, що на 7,32 % більше, ніж попереднього року, тобто на 750 млн куб. м води. Протягом 2008 року забрано 15729 млн куб. м води, що на 623 млн куб. м менше ніж за 2007 рік. Спожито свіжої води на 730 млн куб. м менше порівняно з попереднім роком, тобто у 2007 на 6,64 % спожито більше, ніж за період, який аналізується. У 2009 забрано 14478 млн куб. м води, що на 1251 млн куб. м менше порівняно з попереднім періодом. Особливістю періоду, що аналізується, є найбільший відносний показник темпу зростання, який показує відсоткове значення зміни показника, який аналізується, порівняно з показником за аналогічний період попереднього року, тобто за 2009 рік забрано на 7,95 % більше, ніж 2008 року. Цього року спожито 9513 млн куб. м свіжої води, що на 7,33 %, тобто на 752 млн куб. м води менше, ніж попереднього року.

За 2010 рік забрано 14846 млн куб. м води, що порівняно з 2009 на 368 млн куб. м або на 2,54 % більше. Щодо спожитої свіжої води, то даний показник мав також тенденцію до збільшення (на 3,2%) та склав 9817 млн куб. м, що на 304 млн куб. м більше, ніж попереднього 2009 року. Забір води 2011 року склав 14 651 млн куб. м, що на 195 млн куб. м менше за попередній рік, а спожито свіжої води, навпаки, більше, ніж 2010 року, на 269 млн куб. м, тобто на 2,74%.

Дані забору води 2012 року дорівнюють показникам за попередній 2011 рік. Але показник, який стосується спожитої свіжої води протягом 2012 року має тенденцію до збільшення, а саме на 2,74 %, і становить 10 086 млн куб. м, а в попередньому періоді — 9 817 млн куб. м води, тобто на 269 млн куб. м. більше, ніж в 2011 році. Протягом 2013 року забрано 13625 млн куб. м води, що порівняно з попереднім періодом на 7 % менше, тобто на 1026 млн куб. м.

Споживання свіжої води за 2013 рік також зменшилось на 415 млн куб. м, що становить 3,95 % порівняно з 2012 роком.

Протягом 1991—2013 рр. показник забору води в загальному має тенденцію до зменшення (якщо 1991 р. забір води складав 34 905 млн куб. м води, то в 2013 — 13 625 млн куб. м), протягом тільки декількох років (1995, 1999, 2005, 2006, 2007, 2010) спостерігалось незначне збільшення показника. Щодо споживання свіжої води, то до 2004 року спостерігаємо значне зменшення даного показника та за останні дев'ять років споживання води стабілізувалося, коливання відбуваються в межах 1 млн куб. м води.

Така тенденція пов'язана зі зменшенням обсягів виробництва, а отже зі зменшенням забору води на промислові та сільськогосподарські цілі, особливо це стосується меліоративних робіт. Проте в загальному експлуатація міжгосподарських меліоративних систем залишалася на одному рівні протягом аналізованого періоду.

Крім того, вагоме значення при використанні водних ресурсів має їх охорона, а саме водовідведення зворотних вод. Аналіз статистичних даних водовідведення зворотних вод за останні 22 роки представлено в таблиці 2.

У 2003 році загальне відведення зворотних вод становило 9459 млн куб. м, що порівняно з 2002 на 564 млн куб. м менше, тобто на 5,34 %, у тому числі забруднених менше на 88 млн куб. м, а нормативно-очищених на 3 %. Потужність очисних споруд становила 7733 млн куб. м води. Протягом 2004 року збереглася тенденція до зменшення кількості загального відведення зворотних вод, а саме на 394 млн куб. м, тобто склало 9065 млн куб. м, що на 5,46 % менше, порівняно з 2003 роком. У тому числі забруднених вод на 12,82 % більше, менше без очищення

Таблиця 2. Основні показники охорони водних ресурсів України

	Загальне відведення зворотних вод, млн куб. м	Темп зростання		У тому числі			Потужність очисних споруд, млн куб. м
		Абсолютний	Відносний, %	забруднених		нормативно-очищених	
				усього	без очищення		
1991	19126	-1135	-5,60	4291	701	2532	7937
1992	17872	-1254	-6,56	4008	951	3207	8854
1993	16650	-1222	-6,84	4652	1196	2611	8134
1994	15869	-781	-4,69	4873	1053	2075	8775
1995	14981	-888	-5,60	4652	912	1936	8419
1996	13998	-983	-6,56	4109	980	2304	8281
1997	12534	-1464	-10,46	4233	763	1798	8271
1998	11040	-1494	-11,92	4228	813	1644	8284
1999	11488	448	4,06	3920	748	1743	8018
2000	10964	-524	-4,56	3313	758	2100	7992
2001	10569	-395	-3,60	3008	746	2188	7790
2002	10005	-564	-5,34	2920	782	2111	7546
2003	9459	-546	-5,46	2948	804	1946	7733
2004	9065	-394	-4,17	3326	758	1492	7740
2005	8900	-165	-1,82	3444	896	1315	7688
2006	8824	-76	-0,85	3891	1427	1304	8104
2007	8917	93	1,05	3854	1506	1245	7768
2008	8655	-262	-2,94	2728	616	1357	7518
2009	7692	-963	-11,13	1766	270	1711	7581
2010	8141	449	5,84	1744	312	1760	7425
2011	8044	-97	-1,19	1612	309	1763	7687
2012	8081	37	0,46	1521	292	1800	7577
2013	7722	-359	-4,44	1717	266	1452	7592

на 46 млн куб. м та нормативно-очищених на 23,33 %, ніж минулого року. Потужність очисних споруд складала 7740 млн куб. м води, що на 7 млн куб. м більше, ніж у 2003 році. За 2005 рік загальне відведення зворотних вод зменшилось на 165 млн куб. м води порівняно з попереднім роком. У тому числі всього забруднених вод на 117 млн куб. м більше, менше без очищення — на 138 млн куб. м та Потужність очисних споруд складала 7688 млн куб. м води, що на 52 млн куб. м менше, ніж 2004 року. У 2006 році збереглася тенденція до зменшення кількості загального відведення зворотних вод, тобто відведено 8824 млн куб. м води, що на 0,85% менше, порівняно з 2005 роком, у тому числі більше всього забруднених вод — на 12,98 %, без очищення — на 59,26 %, та нормативно-очищених — на 0,84% менше, ніж у попередньому періоді. Потужність очисних споруд складала 8104 млн куб. м води, що на 5,41 % більше, ніж минулого року.

За даними таблиці 2 у 2007 році загальне відведення зворотних вод становить 8917 млн куб. м, що в порівнянні з 2006 роком на 93 млн куб м (1,05 %) менше. У тому числі забруднених вод на 37 млн куб. м менше, без очищення на 79 млн куб. м більше, та нормативно-очищених на 59 млн куб. м менше, ніж у 2006 році. Потужність очисних споруд складала 7768 млн куб. м води, що на 336 млн куб. м менше, ніж минулого року. Протягом 2008 року загальне відведення зворотних вод зменшилось на 262 млн куб. м води порівняно з попереднім роком. У тому числі, всього забруднених вод зменшилося на 29,22 %, без очищення — на 59,1% та нормативно-очищених збільшилося на 9%, нормативно-очищених — на 11,86 %, ніж у минулому році. Потужність очисних споруд становить 7518 млн куб. м води, що на 3,22 % менше, ніж 2007 року. У 2009 збереглася тенденція до зменшення кількості загального відведення зворотних вод, тобто відведено 7692 млн куб. м води, що на 11,13 % менше у порівнянні з 2008 роком, у тому числі всього забруднених вод на 962 млн куб. м менше, без очищення — на 56,17% менше та нормативно-очищених на 26,09% більше ніж у попередньому періоді. Цього року визначений найбільший абсолютний та відносний показник темпу зростання. Потужність очисних споруд складала 7581 млн куб. м води, що на 63 млн куб. м води більше, ніж минулого року.

За 2010 рік загальне відведення зворотних вод становить 8141 млн куб. м що порівняно з 2009 роком на 449 млн куб. м (5,84%) більше.

У тому числі забруднених вод на 22 млн куб. м менше, без очищення на 42 млн куб. та нормативно-очищених на 49 млн куб. м більше, ніж у 2009 році. Потужність очисних споруд складала 7425 млн куб. м води, що на 2,06 %

менше, ніж минулого року. Загальне відведення зворотних вод 2011 року становило 8044 млн куб. м, що порівняно з 2010 на 97 млн куб. м менше, тобто на 1,19 %, у тому числі забруднених — на 22 млн куб. менше, без очищення на 15,56 % та нормативно-очищених на 2,86 % більше, ніж 2010 року. Потужність очисних споруд у 2011 році становила на 0,98 % більше, ніж в попередньому періоді. Протягом 2012 року загальне відведення зворотних вод зменшилось на 37 млн куб. м води порівняно з попереднім роком. У тому числі всього забруднених вод зменшилося 5,65 %, без очищення на 5,5 % та нормативно-очищених збільшилося на 2,1 %. Потужність очисних споруд становить 7577 млн куб. м води, що на 1,43 % менше, ніж 2011 року.

За 2013 рік загальне відведення зворотних вод зменшилось на 359 млн куб. м і становило 7722 млн куб. м. У тому числі всього забруднених вод збільшилось на 196 млн куб. м, зменшилось без очищення на 26 млн куб. м та нормативно-очищених — на 348 млн куб. м. Потужність очисних споруд складала 7592 млн куб. м води, що на 15 млн куб. м більше, ніж у минулому році.

Базою раціонального водокористування виступає система економічних оцінок, об'єктивне визначення яких є важливим завданням економіки водокористування — міждисциплінарної науки, сфера діяльності якої спрямована на регулювання взаємовідносин між соціально-економічним розвитком суспільства і використанням водних ресурсів. Основним завданням економіки водокористування як науки є: дослідження економічних закономірностей використання суспільством обмежених водних ресурсів з метою задоволення своїх потреб; розробка методів оцінки водних ресурсів з метою включення в економічні розрахунки їх вартості; створення економічних механізмів управління раціональним використанням водних ресурсів і їх охорони; визначення перспектив розвитку виробництва з урахуванням екологічних факторів; прогноз змін стану водних ресурсів; комплексне використання водних ресурсів [3, с. 13].

У цілому система водокористування складається з об'єктів (об'єкти водного господарства та водні споруди), суб'єктів (водоспоживачі та водокористувачі), напрямів водокористування (спеціальне та загальне). Характеристика цих складових наведена в таблиці 3.

Водні ресурси — це всі води гідросфери, тобто води рік, озер, каналів, водоймищ, морів й океанів, підземні води, ґрунтова волога, вода (льоди) гірських і полярних льодовиків, водяні пари атмосфери [4].

До складу водного фонду входять всі водні об'єкти розташовані на території України, тобто річки, водосхо-

Таблиця 3. Складові системи водокористування України

ВОДОГОСПОДАРСЬКА СИСТЕМА – це сукупність об'єктів водного господарства, водокористувачів, організаційно пов'язаних для забезпечення раціонального використання, відтворення, збереження та охорони від забруднення водних ресурсів. Вона складається з множини елементів, призначених для задоволення соціальних, економічних, екологічних потреб суспільства у воді потрібної кількості та якості	
ОБ'ЄКТИ ВОДОГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ	
<i>ОБ'ЄКТИ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА</i>	
об'єкти природного походження (річки, озера, ставки, моря та стічні води)	<i>ВОДНІ СПОРУДИ</i> водозабори, канали, водоводи, регулюючі споруди, водопостачання та каналізування, водоочисні споруди, рекреаційні споруди, споруди проти шкідливої дії води, споруди для відновлення запасів води
	<i>є об'єктами бухгалтерського обліку та відображають в складі необоротних активів</i>
СУБ'ЄКТИ ВОДОГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ	
<i>Водоспоживання</i>	
Водоспоживачі	
забирають воду з водних об'єктів, при цьому частина води втрачається безповоротно, оскільки вона входить до складу промислової та сільськогосподарської продукції, а також випаровується в процесі використання, а інша частина повертається у водойму. До водоспоживачів належать промислове і комунальне водопостачання, зрошення, теплова та атомна енергетики тощо	<i>Водокористування</i> Водокористувачі не забирають воду з водних об'єктів, а лише використовують її для виконання різних операцій. До них належать гідроенергетика, водний транспорт, лісосілка, рибне господарство, водний туризм. Слід зазначити, що часто спеціалісти вживають один термін водокористування і розуміють під цим усі галузі господарства без поділу на водоспоживачів і водокористувачів
<i>Виступають контрагентами водогосподарської організації, розрахунки з якими відображаються в складі кредиторської заборгованості водогосподарської організації</i>	
НАПРЯМИ ВОДОКОРИСТУВАННЯ	
<i>Загальне водокористування</i>	
спрямоване на задоволення потреб громадян безкоштовно. Цей процес здійснюється без закріплення водних об'єктів за окремими особами та без надання відповідних дозволів. Управління загальним водокористуванням обмежується встановленням норм санітарного нагляду, який спрямований на охорону життя і здоров'я громадян, та правил, що запобігають погіршенню якості навколишнього природного середовища внаслідок недбалого поводження, забруднення або засмічення водних об'єктів	<i>Спеціальне водокористування</i> передбачає забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, використання води та скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, включаючи забір води та скидання забруднюючих речовин із зворотними водами із застосуванням каналів (ст. 48 Водного Кодексу України). Воно здійснюється на підставі дозвільної системи та на платній основі. Порядок, правила, норми та оплата кожного напрямку спеціального водокористування встановлюються комплексом нормативно-законодавчих актів на загальнодержавному рівні та залежить від соціальної, економічної і екологічної політики держави

Джерело: сформовано на основі [3].

вища, канали, струмки, джерела, озера, болота, ставки, льодовики, внутрішні морські води, прибережні морські води, а також підземні водоносні горизонти і місцезнаходження питних, лікувальних, термальних вод.

В Україні налічується 63,1 тис. річок і струмків загальною довжиною 206 тис. км, із них — 9 великих і 81 середніх. Обсяги водних ресурсів України характеризуються нерівномірним просторовим та сезонним розподілом. 58 % ресурсів зосереджено в річках басейну Дунаю в прикордонних районах України. Найменш забезпечені водними ресурсами Донбас, Криворіжжя, Крим та південні області — там, де зосереджена найбільша кількість підприємств-водокористувачів [6].

У свою чергу, на водних об'єктах є величезна кількість різного роду водогосподарських споруд: греблі, шлюзи, дамби, водозабори та ін., які знаходяться на балансі Державного агентства водних ресурсів України. Середній термін експлуатації гідротехнічних споруд становить 30-40 років, але є греблі, термін експлуатації яких перевищує 100 років. Переважна більшість гідротехнічних споруд потребує поточного ремонту.

Так, спеціально уповноваженою інституцією державної виконавчої влади в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів є Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство), до основних завдань якого відносяться:

- підготовка пропозицій щодо формування державної політики у галузі водного господарства та меліорації земель;
- встановлення режимів роботи водоймищ комплексного призначення і водогосподарських систем;
- регулювання і перерозподіл водних ресурсів;
- попередження та усунення шкідливого впливу вод;
- ведення радіологічного і гідрохімічного моніторингу водних об'єктів комплексного призначення;
- ведення державного обліку використання вод;
- проектування, будівництво і експлуатація водогосподарських систем і об'єктів;
- міжнародне співробітництво у галузі використання і охорони природних вод;

— здійснення контролю за раціональним використанням водних ресурсів і вирішення інших питань у галузі водного господарства [5, с. 35].

До складу Державного Агентства водних ресурсів входять наступні водогосподарські організації:

— басейнові управління. Басейнове управління водними ресурсами — це сучасний підхід до управління водними ресурсами, де основним суб'єктом управління виступає річковий басейн. Причому річковий басейн виступає в якості системи із установленними соціальними, економічними та екологічними зв'язками. Даний підхід надає можливість передбачити наслідки людської діяльності для завчасного попередження екологічних та техногенних катастроф [3, с. 37]. В Україні функціонують наступні басейнові управління водними ресурсами: Басейнове управління водних ресурсів річки Південний Буг, Басейнове управління водних ресурсів річки Рось, Басейнове управління водних ресурсів річки Тиси, Деснянське басейнове управління водних ресурсів, Дніпровське басейнове управління водних ресурсів, Дністровсько-Прутське басейнове управління водних ресурсів, Дунайське басейнове управління водних ресурсів, Західно-Бузьке басейнове управління водних ресурсів, Сіверсько-Донецьке басейнове управління водних ресурсів;

— управління каналами: Управління Головного Каховського магістрального каналу, Управління каналу Дніпро-Донбас, Управління каналу Дніпро-Інгулець, Управління каналів Інгулецької зрошувальної системи, Управління Північно-Кримського каналу;

— обласні управління водними ресурсами: Волинське обласне управління водних ресурсів, Дніпропетровське обласне управління водних ресурсів, Донецьке обласне управління водних ресурсів, Житомирське обласне управління водних ресурсів, Запорізьке обласне управління водних ресурсів, Івано-Франківське обласне управління водних ресурсів, Кіровоградське обласне управління водних ресурсів, Луганське обласне управління водних ресурсів, Львівське обласне управління водних ресурсів, Миколаївське обласне управління водних ресурсів, Одеське обласне управління водних ресурсів,

Таблиця 4. Міжнародні принципи управління водними ресурсами відповідно до європейського протоколу "Вода і здоров'я"

Принцип 1	Характеристика 2
Принцип обережності	Дії, спрямовані на запобігання, регулювання або зменшення захворювань, пов'язаних із водою, не можуть відкладатися на пізніший час тому, що науковими дослідженнями ще не повністю доведено причинний зв'язок між чинником, на який ця дія спрямована, з одного боку, і потенційним внеском цього чинника у виникнення хвороби, пов'язаної з водою — з іншого
Принцип запобігання	Запобігання краще, ніж лікування
Принцип справедливості	Водними ресурсами слід управляти так, щоб потреби нинішнього покоління задовольнялися без загрози можливості задоволення власних потреб прийдешніх поколінь
Принцип плати та забруднення	Усі витрати, пов'язані із запобіганням, регулюванням і зменшенням забруднення, повинні відшкодувати забруднювачі
Принцип багатогранності цінності води	Воду слід розглядати як таку, що має соціальну, економічну та екологічну цінності, і нею потрібно управляти так, щоб оптимально реалізувати збалансовану комбінацію цих цінностей
Принцип збереження води	Ефективне використання води досягається, наприклад, шляхом застосування ефективних механізмів плати за неї
Принцип прозорості	Органи влади забезпечують доступ громадськості до екологічної інформації і пов'язаної з нею інформації про стан здоров'я населення в межах, установлених законодавством
Принцип участі громадськості	Зацікавлену громадськість інформують про головні риси важливих запропонованих рішень стосовно довкілля і здоров'я населення на початкових стадіях процесу прийняття рішення з дотриманням вимог щодо адекватності, своєчасності та потенційної дієвості цієї інформації, а також забезпечують участь представників громадськості в підготовці та прийнятті рішень
Інтеграційний (екосистемний) принцип	Водними ресурсами слід управляти, наскільки це можливо, в інтегрований спосіб у межах басейнів для пов'язання соціального й економічного розвитку з охороною природних екосистем, а також екосистемного управління із заходами щодо регулювання якості повітря та використання землі в межах усієї водозбірної території, у тому числі прилеглих прибережних морських вод і підземних водоносних горизонтів
Принцип уразливості	Особливу увагу слід приділяти тим, хто більш уразливий щодо захворювань та ушкоджень, пов'язаних із водою
Принцип справедливого доступу до води	Справедливий доступ до води, адекватний з огляду як на її кількість, так і на її якість, має надаватися всім членам суспільства, особливо тим, хто відчуває певні негаразди або соціальні обмеження
Принцип взаємної відповідальності	З одного боку, додержання всіх прав фізичних та юридичних осіб, пов'язаних із водою, забезпечується законом; з іншого — ці особи несуть юридичні й моральні зобов'язання щодо свого внеску в охорону вод і збереження водних ресурсів
Принцип локалізації	Місцеві проблеми, потреби та знання відображаються в усіх рішеннях про управління водами
Принцип делегування повноважень	Рішення приймаються на найнижчому з можливих рівнів

Полтавське обласне управління водних ресурсів, Рівненське обласне управління водних ресурсів, Сумське обласне управління водних ресурсів, Тернопільське обласне управління водних ресурсів, Управління водних ресурсів у м. Києві та Київській області, Харківське обласне управління водних ресурсів, Херсонське обласне управління водних ресурсів, Хмельницьке обласне управління водних ресурсів, Черкаське обласне управління водних ресурсів.

Найбільш ефективним методом управління водними ресурсами та водогосподарськими об'єктами є басейнові управління. Так, басейновий механізм управління водними ресурсами найбільше відповідає принципам, передбаченим Європейським протоколом "Вода і здоров'я". Склад та характеристика даних принципів представлено в таблиці 4.

На підставі узагальнення європейського досвіду визначаються такі функції системи басейнового управління: 1) створення басейнових методик розрахунків і розмірів грошових зборів за: забір води з водного об'єкта; скидання до водного об'єкта нормованих речовин; пропуск води через турбіни ГЕС; використання водного об'єкта водним транспортом; видобування корисних копалин у межах земель водного фонду; користування водними об'єктами для потреб рибного й мисливського господарств; 2) стягнення з водокористувачів грошових зборів за ці види водокористування; 3) розробка водних кадастрів, водно-господарських балансів і п'ятирічних планів управління річковим басейном; 4) прийняття рішень про видачу позик і надання субсидій водокористувачам, які ефективно зменшують шкідливий вплив на довкілля; 5) проведення аналізу географічних, геологічних, гідрографічних і демографічних характеристик басейну, а також аналізу землекористування та економічної діяльності; 6) вивчення екологічного впливу людської діяльності на стан поверхневих, підземних і морських прибережних вод басейну; 7) проведення економічного аналізу використання води в межах басейну; 8) виявлення всіх ділянок (зон) водних об'єктів, які вико-

ристовуються для забору питної води; 9) складання реєстру всіх ділянок, які визначені чинним законодавством як такі, що підлягають особистій охороні; 10) розробка програми моніторингу стану всіх поверхневих, підземних і морських прибережних вод; 11) розробка програми додаткового моніторингу стану ділянок (зон), що підлягають особливій охороні; 12) встановлення екологічних нормативів (стандартів або категорій) якості води; розробка програми заходів, спрямованих на досягнення екологічних цілей, у тому числі нормативів гранично допустимих скидів (ГДС) і регламентів періодичного водовідведення; 13) забезпечення громадськості інформацією щодо проектів плану управління річковим басейном і врахування зауважень; 14) участь у співпраці з іншими компетентними органами в заходах щодо запобігання або зменшення наслідків аварій, які призводять до забруднення вод [3, с. 38].

Весь комплекс водогосподарських організацій, які входять до складу Державного агента водних ресурсів, фінансуються з державного бюджету, а тому, видатки та порядок їх фінансування є особливим об'єктом управління та бухгалтерського обліку. Так, відповідно до державного бюджету України, держава здійснює фінансування наступних складових діяльності Державного агентства водних ресурсів та водогосподарських організацій, які входять до його складу:

- керівництво та управління у сфері водного господарства;
- прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державним замовленням у сфері розвитку водного господарства;
- підвищення кваліфікації кадрів у сфері водного господарства;
- експлуатація державного водогосподарського комплексу та управління водними ресурсами;
- захист від шкідливої дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь;
- комплексний протипаводковий захист у басейні р. Тиса у Закарпатській області;

Таблиця 5. Структура видатків на управління водними ресурсами України, передбачених Законами України про державний бюджет (2011–2014 рр.)

Код програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету	Найменування згідно з відомчою і програмною класифікаціями видатків та кредитування державного бюджету	Рік	Загальний фонд					Спеціальний фонд					Разом	
			Всього	видатки споживання	з них			Всього	видатки споживання	з них				
					оплата праці	комунальні послуги та енергоносії	видатки розвитку			оплата праці	комунальні послуги та енергоносії	видатки розвитку		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
2407000	Державне агентство водних ресурсів України	2014	1412229,6	1411910,2	723075,6	218318,8	319,4	1133962,8	578113,4	49178,8	325163,3	555849,4	2546192,4	
		2013	1445284,4	1401145,6	682522,1	218318,8	44138,8	690751,2	516359,1	40210,6	295326,5	174392,1	2136035,6	
		2012	1471234,0	1365477,6	651016,9	206110,7	105756,4	597335,1	448572,3	36379,5	244854,3	148762,8	2068569,1	
		2011	1172914,1	1071827,5	575467,5	189219,7	101086,6	506900,7	449059,3	35177,5	262122,9	57841,4	1679814,8	
2407010	Керівництво та управління у сфері водного господарства	2014	11171,7	11171,7	7854,7	206,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	11171,7	
		2013	6743,9	6743,9	4644,6	155,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6743,9	
		2012	6486,0	6486,0	4399,2	155,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6486,0	
		2011												
2407020	Прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державним замовленням у сфері розвитку водного господарства	2014	255,3	0,0	0,0	0,0	0,0	255,3	0,0	0,0	0,0	0,0	255,3	
		2013	510,6					510,6					510,6	
		2012	785,5					785,5					785,5	
		2011	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
2407040	Підвищення кваліфікації кадрів у сфері водного господарства	2014	2790,7	2790,7	1916,8	186,7	0,0	1259,7	1256,7	427,0	322,4	3,0	4050,4	
		2013	2677,6	2677,6	1812,6	186,7	0,0	1259,7	1256,7	427,0	322,4	3,0	3937,3	
		2012	2550,7	2550,7	1718,1	175,8	0,0	1259,7	1256,7	512,2	350,2	3,0	3810,4	
		2011	2205,2	2205,2	1475,5	159,8	0,0	1259,7	1240,4	512,2	346,4	19,3	3464,9	
2407050	Експлуатація державного водогосподарського комплексу та управління водними ресурсами	2014	1191067,9	1191003,8	713304,1	217925,5	64,1	643093,1	576856,7	48751,8	324840,9	66236,4	1834161,0	
		2013	1189130,4	1145502,2	676064,9	217977,1	43628,2	566084,1	515102,4	39783,6	295004,1	50981,7	1755214,5	
		2012	1098095,9	1093125,0	644899,6	205779,0	4970,9	506075,4	447315,6	35867,3	244504,1	58759,8	1604171,3	
		2011	970420,6	970220,6	569205,8	188920,1	200,0	504141,0	447818,9	34665,3	261776,5	56322,1	1474561,6	
2407070	Захист від шкідливої дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь	2014	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	344710,0	0,0	0,0	0,0	344710,0	344710,0	
		2013						87900,0				87900,0	87900,0	
		2012						90000,0				90000,0	90000,0	
		2011	100000,0					100000,0	1500,0			1500,0	101500,0	
2407080	Комплексний протипаводковий захист в басейні р. Тиса у Закарпатській області	2014	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	144900,0	0,0	0,0	0,0	144900,0	144900,0	
		2013						35507,4				35507,4	35507,4	
		2012	100000,0					100000,0					100000,0	
		2011												
2407130	Виконання боргових зобов'язань за кредитом, залученим ДП «Львівська обласна дирекція з протипаводкового захисту» під державну гарантію	2014	206944,0	206944,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	206944,0	
		2013	246221,9	246221,9										246221,9
		2012	263315,9	263315,9										263315,9
		2011	89285,0	89285,0										89285,0

— виконання боргових зобов'язань за кредитом, залученим ДП "Львівська обласна дирекція з протипаводкового захисту" під державну гарантію.

Фінансування зазначених складових державним бюджетом за останні 4 роки наведено таблиці 5.

Законом України про державний бюджет (2011–2014 рр.) передбачено видатки на управління водними ресурсами Державному агентству водних ресурсів України. Видатки на 2011 рік передбачено на суму 1679814,8 тис. грн., з них 1172914,1 (69,8 %) — видатки загального фонду, 506900,7 (30,2 %) — видатки спеціального фонду. Із загального фонду видатки споживання складають 91,38 % коштів, з яких оплата праці — 49,06 %, комунальні послуги — 16,13 %, видатки розвитку становлять 8,62 %.

Зі спеціального фонду видатки споживання складають 88,6 %, з них на оплату праці відведено 6,94 %, на комунальні послуги та енергоносії — 51,72 %, а видатки розвитку — 11,4 %. На 2012 рік передбачено 2068569,1 тис. грн. видатків на управління водними ресурсами (на 23 % більше, ніж попереднього року). З них на загальний фонд припадає 1471234,0 тис. грн. (71,12 %), що на 25 % більше, ніж у 2011 році, а на спеціальний — 597335,1 тис. грн. (28,88 %), що перевищує на 18 % суму видатків попереднього року. На видатки споживання із загального фонду отримано 1365477,6 тис. грн., з яких 53,69 % — оплата праці та 15,09 % — комунальні послуги та енергоносії, на видатки розвитку відведено 105756,4 тис. грн., що складає 7,19 % видатків загального фонду. Видатки споживання спеціального фонду становлять 75,1 % (448572,3 тис. грн.), а видатки розвитку — 24,9 % (148762,8 тис. грн.). У 2013 році 2136035,6 тис. грн. держбюджету припадає на видатки

з управління водними ресурсами на Держводагентство, що на 67466,5 тис. грн. більше, ніж у 2012 році. На загальний фонд віднесено 67,66 % суми видатків, що на 25949,6 тис. грн. менше, ніж попереднього року. Цього року збільшено видатки споживання на 3 %, підвищивши заробітну плату на 4,8 % та видатки на комунальні послуги та енергоносії — на 6 %, за рахунок значного зменшення видатків розвитку (на 58 %). На спеціальний фонд виділено 690751,2 тис. грн., що на 16 % більше, ніж 2012 року, зокрема на видатки споживання — 516359,1 тис. грн. (на 15 % більше попереднього року) та на видатки розвитку 174392,1 тис. грн. (на 17 % більше, ніж в минулому періоді). На 2014 рік Держводагентству заплановано видатків на суму 2546192,4 тис. грн. На загальний фонд передбачено 1412229,6 тис. грн., що на 2 % менше, ніж минулого року, з яких 98 % припадає на видатки споживання, а видатки розвитку скорочені у 138 разів та склали 319,4 тис. грн. Спеціальний фонд складає 44,5 % загальної суми видатків на управління водними ресурсами, які припадають на Держводагентство, з яких на видатки споживання виділено 51 % (більше на 12 %, ніж попереднього періоду), а інші кошти віднесені на видатки розвитку, які на 218 % перевищують суму видатків 2013 року.

На Держводагентство припадає найбільша частина видатків на управління водними ресурсами, зокрема, на загальний фонд. Провівши аналіз структури видатків загального та спеціального фондів, визначено тенденцію щодо щорічного підвищення суми видатків на споживання та значного зниження видатків розвитку в загальному фонді та підвищення як суми видатків споживання, так і суми видатків розвитку спеціального фонду.

Розглянувши структуру видатків на управління водними ресурсами, які виділені на Керівництво та управління у сфері водного господарства, зроблено наступні висновки: видатки заплановані на загальний фонд, зокрема, тільки на видатки споживання, які мають тенденцію до збільшення, так в 2012 році видатки складають 6486 тис. грн., у 2013 р. сума зросла на 3,98 %, а в 2014 р., порівняно з 2013 — на 66 %.

Щодо прикладних наукових та науково-технічних розробок, виконання робіт за державним замовленням у сфері розвитку водного господарства, то в 2012 р. із загального фонду тільки на видатки розвитку виділено 785,5 тис. грн., у 2013 р. — на 274,9 тис. грн. менше, ніж попереднього року, а в 2014, на 50 % менше, ніж у 2013 р., тобто уряд скорочує видатки на розвиток водного господарства.

Видатки на підвищення кваліфікації кадрів у сфері водного господарства протягом 2011—2014 рр. мають тенденцію до збільшення в загальному фонді та щорічно стабільні в спеціальному фонді складають 1259,7 тис. грн., з яких на видатки споживання виділено 99,76 % (на оплату праці в 2012 р. віднесено 512,2 тис. грн., та у 2013—2014 рр. — 427,0 тис. грн., на комунальні послуги та енергоносії в 2012 — 350,2 тис. грн., та у 2013—2014 рр. на 27,8 тис. грн. менше) та видатки розвитку — 3,0 тис. грн.

Також слід відмітити, що значна частина видатків припадає на експлуатацію державного водогосподарського комплексу та управління водними ресурсами, які мають тенденцію до збільшення протягом 2011—2014 рр., причому більша частина коштів віднесена на видатки загального фонду (наприклад, у 2014 р. на спеціальний фонд виділено 35 % всіх коштів), зокрема, на видатки споживання.

Найбільш вагоме значення мають такі роботи, як захист від шкідливої дії вод сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь та експлуатація державного водогосподарського комплексу та управління водними ресурсами, що полягає в експлуатації міжгосподарських меліоративних систем, а також роботи, пов'язані з протидією шкідливій дії вод та ліквідацією їх наслідків. Саме ці роботи є найбільш витратомісткими та пов'язані з використанням значних обсягів бюджетних коштів, що в умовах дефіциту бюджету вимагає налагодження ефективної системи управління ними.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. Протягом періоду (1991—2013 рр.) показник забору води в загальному має тенденцію до зменшення (якщо 1991 р. забір води складав 34 905 млн куб. м води, то в 2013 — 13 625 млн куб. м), протягом тільки декількох років (1995, 1999, 2005, 2006, 2007, 2010) спостерігалось незначне збільшення показника. Щодо споживання свіжої води, то до 2004 року відбувалось значне зменшення даного показника та за останні дев'ять років споживання води стабілізувалося, коливання відбуваються в межах 1 млн куб. м води. Така тенденція пов'язана зі зменшенням обсягів виробництва, а отже зі зменшенням забору води на промислові та сільськогосподарські цілі, що особливо стосується меліоративних робіт. Проте в загальному експлуатація міжгосподарських меліоративних систем залишалася на одному рівні протягом аналізованого періоду.

2. За 2010 р. загальне відведення зворотних вод становить 8141 млн куб. м, що, порівняно з 2009 роком, на 449 млн куб. м (5,84 %) більше. У тому числі забруднених вод на 22 млн куб. м менше, без очищення на 42 млн куб. м та нормативно-очищених на 49 млн куб. м більше, ніж у 2009 р. Потужність очисних споруд складала 7425 млн куб. м води, що на 2,06 % менше, ніж минулого року. Загальне відведення зворотних вод 2011 р. становило 8044 млн куб. м, що порівняно з 2010 р. на 97 млн куб. м менше, тобто на 1,19 %, у тому числі забруднених — на 22 млн куб. м менше, без очищення — на 15,56 % більше, нормативно-очищених — на 2,86 % більше, ніж 2010 р. Потужність очисних споруд в 2011 р. становила на 0,98 % більше, ніж у

попередньому періоді. Протягом 2012 року загальне відведення зворотних вод зменшилось на 37 млн куб. м води порівняно з попереднім роком. У тому числі всього забруднених вод зменшилось 5,65 %, без очищення — на 5,5 % та нормативно-очищених збільшилось на 2,1 %. Потужність очисних споруд становить 7577 млн куб. м води, що на 1,43 % менше, ніж 2011 року. За 2013 р. загальне відведення зворотних вод зменшилось на 359 млн куб. м і становило 7722 млн куб. м. У тому числі, всього забруднених вод збільшилось на 196 млн куб. м, зменшилось без очищення на 26 млн куб. м та нормативно-очищених на 348 млн куб. м. Потужність очисних споруд складала 7592 млн куб. м води, що на 15 млн куб. м більше, ніж у минулому році.

3. З метою встановлення специфіки діяльності водогосподарських організацій було вивчено особливості функціонування системи водокористування України. Встановлено, що система водокористування складається з об'єктів (об'єкти водного господарства та водні споруди), суб'єктів (водоспоживачі та водокористувачі), напрямів водокористування (спеціальне та загальне). Зазначене визначає специфіку управління водогосподарською організацією та її обліково-аналітичного забезпечення. Так, що стосується об'єктів, то в системі обліку відображаються водні споруди в складі необоротних активів, відповідно на їх утримання та експлуатацію водогосподарська організація несе відповідні витрати. Що стосується суб'єктів, то ними виступають юридичні особи, які є контрагентами водогосподарської організації.

Література:

1. Вишневський В.І. Річки і водойми України. Стан і використання: підручник / В.І. Вишневський. — К.: Віпол, 2000. — 375 с.
2. Екологія Львівщини 2003. — Львів: Сполом, 2004. — 78 с.
3. Економіка водокористування: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни / В.І. Павлов, О.Ю. Лесняк, А.В. Шашук, Т.В. Семещук. — Рівне: НУВГП, 2014. — 247 с.
4. Калініченко Л.І. Управління водогосподарськими комплексами / Калініченко Л.І., Карук Б.П., Тищенко О.І. — К.: ДІУЕВР, 2000. — 328 с.
5. Павлов В.І. Басейнове управління водними ресурсами: досвід та пріоритети / В.І. Павлов, А.В. Шашук. — Рівне: НУВГП, 2013. — 334 с.
6. Снакин В.В. Термины и определения в сфере водных ресурсов / В.В. Снакин, В.Н. Акимов. — М.: НИИ-Природа, 2004. — 244 с.
7. Стадник М.Є. Вода як важливий елемент продовольчої безпеки / М.Є. Стадник // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.3. — С. 69—74.

References:

1. Vyshnevs'kyj, V.I. (2000), *Richky i vodojmy Ukrainy. Stan i vykorystannia* [Rivers and reservoirs Ukraine. State and use], Vipol, Kyiv, Ukraine.
2. Spolom (2003), *Ekolohiia L'vivschyny* [Ecology Lviv], Spolom, L'viv, Ukraine.
3. Pavlov, V.I., Lesniak, O. Yu. Stashuk, A.V. and Semeschuk, T. V. (2014), *Ekonomika vodokorystuvannia: navchal'nyj posibnyk dlia samostijnoho vyvchennia dystsypliny* [Economics water Use], NUVHP, Rivne, Ukraine.
4. Kalinichenko, L.I. Karuk, B.P. and Tyschenko, O.I. (2000), *Upravlinnia vodohospodars'kymy kompleksamy* [Managing water complex], DIUEVR, Kyiv, Ukraine.
5. Pavlov, V.I. and Stashuk, A.V. (2013), *Basejnovе upravlinnia vodnymy resursamy: dosvid ta priorityty* [Basin water management: experiences and priorities], NUVHP, Rivne, Ukraine.
6. Snakin, V.V. and Akimov, V.N. (2004), *Terminy i opredelenija v sfere vodnih resursov* [Terms and definitions in the field of water resources], NIA-Prigoda, Moscow, Russia.
7. Stadyk, M.Ye. (2011), "Water is an important element of food security", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, Vol. 21.3, pp. 69—74.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2016 р.